

МУЗИЧНА КУЛЬТУРА ПІВДНЯ УКРАЇНИ НА СТОРІНКАХ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРЕСИ (1950-1960 РР.)

У статті на основі дослідження матеріалів регіональних періодичних видань висвітлюється значення музики в культурному розвитку Півдня України 1950-60 рр. Аналізуються основні тенденції, змістовні аспекти та особливості мистецького життя регіону. Встановлюється ступінь взаємодії між визначеною галуззю культури і пресою.

Ключові слова: музичне мистецтво, художня самодіяльність, критика, стаття.

В статье на основе исследования материалов региональных периодических изданий рассматривается значение музыки в культурном развитии Юга Украины 1950-60 гг. Анализируются основные тенденции, аспекты и особенности художественной жизни региона. Устанавливается степень взаимодействия между музыкальной отраслью культуры и прессой.

Ключевые слова: музыкальное искусство, художественная самодеятельность, критика, статья.

On the basis of research materials from the regional periodicals highlights the importance of music in the cultural development of the South of Ukraine 1950-60. Analyses the key trends, aspects and features of the artistic life of the region. Establishes the degree of interaction between the music industry and media culture.

Key words: music art, amateur, criticism, art.

Музичне життя в СРСР та в окремих республіках на фоні активних політичних подій 50-60-х рр. XX ст. розглядалось державними структурами як надзвичайне явище культури, що має особливе громадсько-політичне значення. Актуальність дослідження даної проблеми обумовлюється в першу чергу тим, що історичний розвиток музичної культури південно-українського краю специфічно віддзеркалює економічне, суспільно-політичне та загальнокультурне життя регіону протягом періоду, що розглядається.

В останні роки з'явилась певна кількість праць, присвячених історії культури Миколаївщини, Одещини, Херсонщини. Проблема розвитку музичного мистецтва розглядають А. Макаренко, О. Маркова, Н. Крижановська [1; 2; 3]. Однак у сучасній історіографії відсутні аналітичні дослідження періодичних видань як джерел вивчення музичної спадщини Півдня України 50-60-х рр. XX ст. Звернення до преси дає можливість оцінити багатовекторність проблем розвитку музичного мистецтва означеного часу.

Досліджуючи публікації регіональних газет – «Чорноморська комуна», «Знамя коммунизма» (Одеса), «Південна правда», «Комсомольська іскра» (Миколаїв), «Наддніпрянська правда» (Херсон) – автор статті ставить за мету: враховуючи особливості політичних реалій позначеного часу, охарактери-

зувати провідні тенденції розвитку музичного мистецтва та виявити у масиві газетних публікацій інформаційний матеріал, що заслуговує на використання у процесі науково-історичних досліджень сьогодення.

Розвиток музичного мистецтва 50-60-х рр. XX ст. доречно поділити на два історичних проміжки. Характерними ознаками першого є посилення ідеологічного тиску на митців (постанова ЦК ВКП(б) «Про оперу «Велика дружба» В. Мураделі» 1948 р.), другий припадає на час політичних змін у державі та послаблення ідеологічного впливу (рішення XX з'їзду КПРС та постанова ЦК «Про подолання культу особи та його наслідків» 1956 р.)

Формуванню першочергових напрямів розвитку музичного мистецтва в державі сприяв вихід у лютому 1948 р. постанови ЦК ВКП(б) «Про оперу «Велика дружба» В. Мураделі» [4]. Перед редакціями газет постало питання систематично висвітлювати концертне, музично-театральне життя самодіяльних та професійних колективів південних областей України.

На початку 1950-х рр. регіональні періодичні видання неодноразово звертали увагу на проведення районних, міських та обласних оглядів-конкурсів художньої самодіяльності, в яких брали участь співаки, музиканти, музичні колективи. За повідом-

леннями провідної Миколаївської газети «Південна правда», характерною особливістю подібних заходів стала їх масовість. Так, якщо в обласному огляді-конкурсі 1950 р. брало участь 1500, то в 1954 р. – 19169 учасників [5]. Редакції регіональних газет підкреслювали загальне підвищення рівня культури виконання музичних творів, насиченість та складність репертуару музикантів.

Широкий розмах і підвищення якості художньої самодіяльності пояснювався наступними факторами: поліпшенням керівництва культурно-освітніми закладами з боку партійних, радянських і профспілкових організацій, а також культурним ростом трудящих. Однак поряд з успіхами в розвитку музичної художньої самодіяльності, періодичні видання відмічали ряд недоліків. За відомостями Херсонської газети «Наддніпрянська правда», на районних та обласних оглядах відсутні скрипалі, піаністи, недостатньо представлені народні інструменти. В репертуарі оркестрів мало творів радянських композиторів і особливо української народної музики [6]. Аналізуючи гру самодіяльних оркестрів, миколаївський музичний критик З. Ісаков вказував на відсутність потрібного ритмічного звучання, на необхідність покращення пальцевої техніки музикантів-аматорів. Відмічалось загальне відставання Миколаївської області, особливо порівнянно з Одещиною, у розвитку хорового мистецтва. Головними причинами даного стану називалися невідповідність і низька музична кваліфікація керівників хорів [7].

За влучним зауваженням критика, багато музичних гуртків існувало лише на папері, а деякі відроджувалися тільки тоді, коли починалася підготовка до оглядів, а після закінчення вони припиняли свою діяльність. Наприклад, так сталося в Казанківському районі, де після огляду п'ять самодіяльних гуртків перестали працювати [8]. Подібні приклади спостерігались у Херсонській області.

За свідченням газетних публікацій у культурно-освітній сфері 50-х рр. з'являється нове термінологічне поняття «цехова художня самодіяльність», що означало організацію різножанрових колективів при кожному цеху великих підприємств, їх творче змагання. «Кожному заводу, кожному колгоспу – свій хоровий колектив» закликали зі шпальт місцевих газет інструктори відділу пропаганди і агітації обкому ЛКСМУ. Характерним прикладом нового руху стали два хори Миколаївського педагогічного інституту імені В. Г. Белінського з числа студентів фізико-математичного і філологічного факультетів. Хормейстер В. Д. Лепьохін і концертмейстер Р. М. Наточина успішно працювали з колективами і за короткий строк досягли добрих результатів, поглиблюючи національні класичні традиції [9]. Репертуар хорів поповнювався оригінальними творами та обробками народних пісень українських композиторів, зразками автентичного фольклору.

При вивченні музичної культури Півдня України науковий інтерес становлять критичні газетні публікації, які віддзеркалювали ідеологічну кампанію, що проводилась державною партією на початку 50-х рр. Автори статей (І. Сухніна, В. Нікулін та ін.), спираю-

чись на постанови правлячого режиму, називали головні недоліки творчої діяльності музичних колективів. Для підвищення художнього рівня партійним організаціям музичних закладів пропонувалося організувати семінари самостійного вивчення марксистсько-ленінської теорії [10].

11 лютого 1953 р. «Чорноморська комуна» виходить з гучною публікацією на першій сторінці: «За нове піднесення радянської музики» [11]. Редакція газети звинувачувала обласне правління Спілки радянських композиторів в незадовільній популяризації творчості композиторів Одеси, в неогворенні нових музичних творів місцевих авторів з громадськістю. Звинувачували в поганій роботі музичну секцію. Диригенту Одеського оперного театру Є. Русинову закидалися «комплікативні маніпуляції» щодо спадщини російського композитора П. Чайковського.

У вересні 1955 року «Наддніпрянська правда» публікує статтю «Поліпшити діяльність Херсонської обласної філармонії». Автор матеріалу звинувачував керівництво філармонії в недооцінюванні важливості популяризації у широких масах симфонічної музики, у відсутності належних заходів по організації глядачів, та в поганому обладнанні естрадних площадок [12].

У 1954 р. важливою подією в музикально-театральному житті регіону стали гастролі Львівського державного академічного театру опери і балету. Обласні газети розмістили схвальні рецензії на оперу «Молода гвардія» українського радянського композитора Ю. Мейтуса, балет «Лебедине озеро» П. І. Чайковського, оперу «Євгеній Онєгін», комічну оперу «В степах України» [13; 14; 15].

Саме після виступу львівського колективу в регіоні спостерігається зростання інтересу до оперного мистецтва, що в свою чергу відобразилось на тематиці газетних статей. У травні 1956 р. «Південна правда» висвітлювала роботу колективу Миколаївського клубу облпромради, що здійснив постановку опери українського композитора-класика Гулака-Аретмовського «Запорожець за Дунаєм». Чималу допомогу колективу в постановці надав обласний Будинок народної творчості. Консультував виконавців головний диригент симфонічного оркестру філармонії заслужений артист Туркменської РСР Л. Кушніров. Окремо відмічалася робота художнього керівника клубу Г. Корнезо, керівника вокального гуртка Р. Наточина та музикальний бік спектаклю [16].

Культурне життя Одеси 50-х рр. ХХ ст. збагатилось відкриттям нового театру музичної комедії, що сформувався 1946 р. у Львові і був переведений до міста на березі Чорного моря за рішенням радянського партійного керівництва. Діяльності театру музичної комедії, який став одним з найвідоміших творчих колективів Одещини присвячувалася величезна кількість публікацій в тогочасній місцевій пресі. Жанр музичної комедії прийшовся до смаку вибагливій публіці міста. Редакціями газет особливо відмічалися успіхи колективу театру в постановці таких музичних спектаклів як «Весілля у Мали-

нівці» А. Рябова, «Летюча миша» І. Штрауса [17]. Колектив театру зміг відчувати неповторний колорит та своєрідність міста і швидко увійти в мистецьке життя Одеси, ставши одним із її символів.

Тематика статей 50-60-х років вказує на активізацію культурно-просвітницької, концертної діяльності колективів музикальних освітніх закладів регіону. За даними регіональних газет у Херсоні, Миколаєві працювали музичні школи-семирічки, музичні училища. В Одесі, крім середніх музичних закладів, працювала консерваторія.

Концерти сольної, камерної, оркестрової, хорової музики, в яких брали участь викладачі, учні, студенти, стали провідною формою музично-громадської роботи в регіоні. Просвітницький характер заходів підкреслювався обов'язковими лекторськими виступами, змістовними анотаціями до кожного номеру програми. Концерти присвячувалися життю й творчості відомих композиторів-класиків [18; 19]. Не залишались поза увагою преси проблеми, що поставали перед навчальними музичними закладами. Відмічалась недостатня кількість спеціальних музичних шкіл у Миколаївській та Херсонській області, незадовільний стан викладання музики в загальноосвітніх школах регіону, необхідність створення музичних шкіл для дорослих.

Відповідно до рішень XX з'їзду КПРС (14-25 лютого 1956 р.), розпочалося реформування суспільства, що позначилось на розвитку музичної культури. У травні 1958 р. виходить постанова ЦК КПРС «Про виправлення помилок в оцінці опер «Велика дружба», «Богдан Хмельницький», «Від всього серця»» [20]. Саме з даними приписами пов'язані зміни в стрижневому наповненні змісту газетних статей музичних критиків Півдня України.

Досліджуючи місцеву періодику даного історичного проміжку, потрібно відмітити поступові зміни у ставленні преси до відносно нового музичного напрямку – джазу. Радянська влада джаз-виконавців не забороняла, однак через засоби масової інформації поширювала жорстку критику джазу в контексті протидії західній культурі. Так, «Комсомольська іскра» надрукувала статтю М. Михайлова «Легка музика». Автор, відповідно до розгорнутої правлячою партією кампанії «соціалістичного реалізму» в музиці, наголошував на необхідності рішучої боротьби проти спроб прищепити радянській естраді стиль американського джазу – «музики товстих і вульгарних». Головний жанр легкої музики, на думку автора, – масова радянська пісня, що оспівує мир і дружбу [21]. Лише з 1964 р. на шпальтах обласних газет з'являються публікації, що популяризують серед слухачів джаз та його виконавців [22]. Показово, що музичні критики Одеси, Миколаєва, Херсона починають схвалювати намагання музикантів імпровізувати і не тільки на теми класичного джазу, а й на відомі радянські пісенні теми («Темная ночь», «Одинокая гармонь» та ін.).

Про динаміку змін в регіоні свідчать музичні події, ініційовані Миколаївською філармонією, у складі якої працювали камерний симфонічний оркестр, струнний квартет, солісти-вокалісти, читці

та естрадні артисти. Філармонія активно підключилась до процесу відродження забороненої у часи сталінських репресій музики XX сторіччя, оновлюючи репертуар колективів творами С. Прокоф'єва, М. Мясковського, Д. Шостаковича, І. Стравінського, Р. Штрауса. Крім класичної та тогочасної музики російських та зарубіжних композиторів, до концертних програм включались твори українських композиторів: Л. Ревуцького, Г. Майбороди, Б. Лятошинського, А. Філіпенка, К. Данькевича. Завдяки зусиллям філармонії в квітні 1964 р. в Миколаєві вперше прозвучала Десята симфонія Дмитра Шостаковича [23].

Одеська державна обласна філармонія реалізувала творчий потенціал в мистецьких проектах, створювала цікаві музичні та освітні програми. Керівництву мистецького закладу вдалося залучити до колективу професійних музикантів як академічних, так і естрадних жанрів. У другій пол. XX ст. у філармонії працювали артисти різноманітного творчого амплуа – солісти, концертмейстери, музиканти симфонічного, камерного оркестрів та камерних ансамблів, артисти розмовного жанру, лектори-музикознавці. Особливе місце в роботі філармонії посіла просвітницька діяльність; з цією метою колективом філармонії регулярно проводилися концерти у містах і селах Одеської області [24].

Починаючи з осені 1964 р., в Одесі проводились публічні концерти під назвою «Музичні вівторки». Ініціатором виступило консерваторське відділення товариство «Знання». За повідомленнями місцевих газет, головним завданням вечорів стала популяризація класичної музики. Тематично концерти були різними, про що свідчать їх назви: «Вечір музики зарубіжних композиторів», «Вечір радянської музики», «Вечір ансамблевої музики», «Вечір музики П. І. Чайковського» тощо [25].

У музичній творчості самодіяльних колективів 60-х років, як і раніше, зберігалися чисельні ідеологічні вимоги. Перевага надавалась прославно-патріотичним композиціям, де домінувала тематика, визначена черговими рішеннями пленумів ЦК КПРС з ідеологічних питань. Особливий колорит творчій діяльності надавали пісні місцевих композиторів (одеситів – А. Хачатуряна, К. Данькевича; миколаївців – С. Голікова, І. Бруна, Є. Сніна) [26]. Саме з таких творів складався репертуар музикальних колективів.

Незважаючи на проблеми, музикальна самодіяльність південного регіону продовжувала йти по шляху розвитку та удосконалення. Регулярно проводились щорічні огляди-конкурси, присвячені різним знаменним датам, звітні концерти провідних колективів.

Заслугує на увагу огляд пресою масштабного семиденного фестивалю музики, присвяченого 94-й річниці з дня народження Леніна. У програмі фестивалю представлені твори російських радянських композиторів (Д. Шостаковича, С. Прокоф'єва, І. Дунаєвського), українських композиторів (І. Шамо, К. Мяскова, В. Колеснікова, С. Орфєєва,

І. Ботвінова, Є. Герцмана), західноєвропейських композиторів (К. Дебюссі, Кассадо), американського композитора Гершвіна [27].

На сторінках республіканських та обласних газет 60-х рр. неодноразово з'являлися матеріали, присвячені Миколаївській народній філармонії [28; 29; 30]. Створена з ініціативи громадського відділу мистецтв обласного управління культури, народна філармонія (березень 1963 р.) мала концертний зал, естраду при кінотеатрі «Родина». Творчим життям філармонії керувала художня рада, до складу якої входили: народний артист УРСР В. Високов, заслужені артисти УРСР Д. Крамської, Л. Дем'яненко, педагог-вокаліст Є. Петрова. Постійними учасниками концертів стали створені при філармонії симфонічний оркестр (керівник Л. Кушнірьов), вокальна студія [31]. Силами залучених артистів-аматорів проводились концерти в райцент-рах, колгоспах і селах, до яких не приїздили професійні митці. Організація подібних закладів, а також театрів народної творчості, народних театрів, університетів мистецтв створила певний художній авторитет самодіяльного мистецтва і сприяла залученню до його лав нового поповнення.

Для зображення повної палітри музичного життя Півдня України необхідно звернути увагу на гастрольну діяльність чисельних професійних та самодіяльних колективів як УРСР, так і СРСР загалом.

Регіональні газети особливо відзначили виступи народного артиста СРСР Ігоря Ільїнського, хорової капели БРСР, концерт заслуженої артистки РСФСР, лауреата Сталінської премії Д. Пантофель-Нечинської та віолончеліста В. Матковського, державної заслуженої капели бандуристів УРСР (диригент О. Незовибатько) та ін. [32, 33, 34].

Отже, систематизація змістовно-інформаційного навантаження статей періодичних видань Півдня України 50-60-х рр. ХХ ст., в контексті розвитку музичної культури регіону надає можливість зробити певні висновки. По-перше, музична культура регіону знаходилась під жорстким контролем партійно-радянських структур. Вона набула загальних рис, які передбачали розуміння мистецтва як ідеологічної категорії. По-друге, в більшості публікацій простежується глибока характеристика професійно-виконавчої майстерності артистів. Пояснюється це залученням редакціями газет до аналізу діяльності творчих колективів професійних музикантів та спеціалістів-критиків. Варто зазначити, що зацікавленість періодичних видань перебігом музичного життя свідчила про культурну інтеграцію регіону у загальносоюзний простір. По-третє, керуючись матеріалами періодики як джерелознавчою базою в дослідженні культурного розвитку, можна чітко визначити музичні тенденції, притаманні даному регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко О. П. Нариси з історії етномузичної культури Півдня України [Текст] : навч. посібник для вузів / О. П. Макаренко. – Миколаїв : МДПУ, 2001. – 167 с.
2. Маркова О. Культурологічні аспекти музичної україністики і музикознавчі традиції Одеси / О. Маркова // Українське музикознавство. – К., 2000. – Вип. 29. – С. 47–53.
3. Крижановська Н. Є. Народно-хорове мистецтво Миколаївщини як складова регіональної культури / Н. Є. Крижановська // Гуманітарно-економічні дослідження. Збірник наукових праць. – Миколаїв-Одеса. ТОВВіД. 2008. Том 5. – С. 204–208.
4. Правда. – 1948. – 11 лютого. Південна правда. – 1954. – 24 липня.
5. Наддніпрянська правда. – 1954. – 10 червня.
6. Південна правда. – 1951. – 6 березня.
7. Там само.
8. Південна правда. – 1952. – 20 січня.
9. Там само.
10. Чорноморська комуна. – 1953. – 11 лютого.
11. Наддніпрянська правда. – 1955. – 27 вересня.
12. Південна правда. – 1954. – 6 липня.
13. Наддніпрянська правда. – 1954. – 21 червня.
14. Південна правда. – 1954. – 11 липня.
15. Південна правда. – 1956. – 27 травня.
16. Знамя коммунизма. – 1955. – 26 января.
17. Південна правда. – 1953. – 30 жовтня.
18. Наддніпрянська правда. – 1954. – 7 липня.
19. Правда. – 1958. – 8 июня.
20. Комсомольська іскра. – 1959. – 23 серпня.
21. Знамя коммунизма. – 1964. – 31 декабря.
22. Південна правда. – 1964. – 20 квітня.
23. Знамя коммунизма. – 1963. – 15 декабря.
24. Чорноморська комуна. – 1964. – 17 листопада.
25. Чорноморська комуна. – 1963. – 24 лютого.
26. Південна правда. – 1964. – 28 квітня.
27. Робітничая газета. – 1967. – 29 вересня.
28. Культура і життя. – 1967. – 28 вересня.
29. Радянська Україна. – 1967. – 29 вересня.
30. Соціалістична культура. – 1965. – № 6.
31. Південна правда. – 1955. – 16 жовтня.
32. Бугская заря. – 1956. – 25 ноября.
33. Наддніпрянська правда. – 1964. – 17 травня.

Рецензенти: Тригуб О. П., д.і.н., проф.;
Господаренко О. В., к.і.н., доц.

© Грибеник М. В., 2014

Дата надходження статті до редколегії 29.11.2013 р.

ГРИБЕНИК Марина Вікторівна – викладач Миколаївського коледжу бізнесу і права.
Коло наукових інтересів: історія Миколаївщини.